

Софија КАЛЕЗИЋ*

САТИРИЧНИ ПОДТЕКСТ РОМАНА ГОЈКА ЧЕЛЕБИЋА „CITY CLUB”

Апстракт: У раду *Сатирични подтекст романа Гојка Челебића „City Club”*, Софија Калезић-Ђуричковић пише о елементима ироније, сатире и гротеске у роману овог познатог црногорског ствараоца. Челебић је аутор осам збирки приповједака и десет романа, међу којима посебно значајну улогу у његовом креативном развоју имају остварења – *Валови Ајтланџика*, *Удисиџво А. Г. В. и њоњење*, *Псеуго*, *City Club* и *Близанци*. Роман *City Club* у пищевом проседеу заузима посебно значајно мјесто са аспекта модерности поступка, наглашене сатиричности, вјешто вајаних јунака и антиратне поруке. *City Club* чини клуб забаве на територији захваћеној грађанским ратом, уједно представљајући алегорију на целокупну некадашњу Југославију обиљежену вихором братоубилачког покоља. Јунаци огрезли у свијету насиља, дроге и секса, помјереност основних животних вриједности, однос између Истока и Запада – поједине су од тема ове књиге. У роману *City Club* може се сагледати и разарање митског свијета, те његово преображавање као оглашавање краја једне велике колективне илузије.

Гојко Челебић припада кругу црногорских романијера постмодерне који су се јавили осамдесетих година, с наглашеним теоријским интересовањем за европску књижевност у прошлости и са тематским интересовањем за главне европске токове у садашњости, у највећој мјери сублимиране у постмодерној. Овај аутор, рођен у Титограду, 1958. године, је студирао је право (1976–80). Дипломирао је драматургију на факултету драмских умјетности у Прагу (1983–88). Челебић је по вокацији романијер – у традицији европског филозофског романа. Његова књижевнoисторијска интересовања везана су за европски барок, код нас посебно за Боку Которску. Међутим, најснажнији утицај на њега извршио је *Нирру*-покрет и дисидентска литература, од Ђиласа и Набокова до вла-

* Др Софија Калезић

стите генерације источноевропских дисидената, међу којима се формирао и којима припада још од својих књижевних почетака.

Основао је, и као главни уредник објавио у сарадњи колекцију од двадесет романа црногорских писаца (*Роман у Црној Гори*, 1995); такође основао и објавио са сарадницима антологију црногорске баштине писане на четири језика: латинском, италијанском, црквенословенском и српском, под називом *Књижевност Црне Горе од XII до XIX вијека* (1997) у двадесет и три тома. Драматизовао је и режирао класичне и модерне комаде у алтернативним позориштима. Објављивао је преводе са неколико језика, публицистику, поезију и драме. Као засебне књиге, у тридесетак издања, објавио је осам романа и двије књиге приповједака, што у Октоиховој колекцији са новим, необјављеним романима и збиркама прича чини *Изабрана дјела Гојка Челебића, I–X*, (Подгорица, 1994). У склопу ауторових *Изабраних дјела*, роман *City Club* публикован је у трећем издању.

Након првог дјела које представља збирка поезије *Лира у чистирилишћу* (1982), Челебић је објавио збирке приповједака *Ойрошћај од краља* (1992), *Валови Ајлантика* (2001), *Кандигајура* (2003) и *Боемска сезона* (2007) и збирку позоришних комада *Барок* (1995). Најзначајнији дио Челебићевог стваралачког опуса чине романи – *Удистиво А. Г. В. и њоњење* (1988), *Зрела Херша* (1990), *Псеуго* (*Theaterroman* – 1994), *City Club* (1995), *YU City* (1997), *Пауци* (1997), *Вишешки роман о женским сузама* (2002), *Гром* (2003), *Заљубљени њрах* (2004), *Близанци* (2004) и *Покойани чујше* (2006). Дефинитивна верзија раног париског рукописа *Помоли се за своје, Изабетио*, који је аутор повукао из штампе осамнаест година раније, публикована је 2002. године.

Посљедње Челевићево дјело *Вјејрењаче Евроје* (2012), које уједно представља његову докторску дисертацију одбрањену ове године на Филолошком факултету у Новом Саду, има за предмет рецепцију шпанског и свјетског класика Мигела де Сервантеса у култури чешке током четири стољећа, од 1605. до 2005. године. Оно спаја чешку и шпанску културу кроз вјекове, али и саме те вјекове са цјеловите европске тачке гледишта. Овај научни рад полази од дубоких шпанско-чешких веза у оквиру западне цивилизације кроз стољећа, која су обиљежила културну историју Европе, али исто тако од занимљивих и драгоцјених појединости других култура у окружењу. Основни предмет Челебићеве студије односи се на начин како је Сервантес читан у чешкој средини од барока до постмодерне (књижевност, позориште, опера, филм, сликарство и друге умјетности), али исто тако узима у обзир и посредничке утицаје: француске,

енглеске, њемачке, руске и друге. Један дио овог опсежног рада посвећен је културним и историјским додирима Сервантесовог дјела са црногорским, српским, хрватским и другим јужнословенским срединама.

Челебићево дјело *Достојевски и структурално мишљење* налази се у припреми за штампу, са планом да буде публикувано поводом 130 година од смрти великог руског књижевника. Умјетничко и филозофско наслеђе Ф. М. Достојевског обраћа се модерној цивилизацији Запада на интригантнији и фреквентнији начин него дјело било којег модерног романијера. „Мјерено аршином читалачког и истраживачког интересовања”, рекао је Челебић на предавању које је јесени 2011. организовао у Црногорској академији наука и умјетности под називом *Достојевски и модерни Зайаг*, „као и утицаја не само на појединце, него и на жанрове, стилове и покрете у западној умјетничкој и критичкој мисли, Достојевски је можда најчитанији. Посљедњих година његово присуство у Америци је задивљујуће – савремена америчка читалачка и академска јавност, према властитом признању, чита га више и познаје боље од многих својих писаца. Заслуга за то недвојбено припада и његовом познаваоцу и тумачу, руско-јеврејском филозофу, семиотичару, историчару идеја, учењаку, лингвисти и теоретичару романа, Михаилу Михаиловичу Бахтину (1899–1975), ком је на стотинама америчких колеца и свеучилишта данас посвећена посебна дисциплина – бахтинологија”. Писци на које је дјело Достојевског извршило најинтензивнији утицај по Челебићевом мишљењу су: Андре Жид, Албер Ками и Мишел Фуко у француској; Вирџинија Вулф, Д. Х. Лоренс, Џозеф Конрад и Јан Мекјуен у енглеској; Вилем Фокнер, Ернест Хемингвеј, Џон Апдајк у америчкој, те Томас Ман и Франц Кафка у књижевности на њемачком језику.

С обзиром да је годину дана био у Токију по дипломатској дужности, Челебић се на квалитетан начин упознао и са нама далеком књижевношћу Јапана. На прољеће 2011. године у Перјаничком дому на Цетињу одржао је два предавања: *Књижевности древној Јајана* и *Модерна јајанска књижевности*. На споменутих књижевном вечерима предавач је изложио сажет пресјек јапанског текстуалног умјетничког израза, у континуитету од хиљаду и петсто година, праћен фото-материјалом из народне и умјетничке традиције те земље. На првој вечери писац је говорио о три периода најстарије књижевне традиције у Земљи излазећег сунца – *први литерарни извори*, од 500. до 800. године нове ере; *класична епоха*, од 800 до 1200 године и *средњовјековна јајанска књижевности*, од 1200 до 1600 године. У новијим временима, Јапан долази у додир са цивилизацијом Запада, па је Челебићево излагање било подијељено на:

рану модерну јапанску књижевност (од 1600. до 1868), модерна лиџера-џура (1868–1945) и ѿорайну јапанску књижевност.

„Јапански свијет познат је по осјећају за хармоничан склад између прошлости и садашњости”, том приликом изјавио је Челебић, „као и по примјени тог склада у свакодневном животу. Важну улогу у томе игра умјетничко стваралаштво, текст и писменост у цјелини, што објашњава снажно интересовање европског и америчког запада за јапанску литературу данашњице. Као и интересовање у савременом Јапану за инострану литературу, за преводе из разних националних култура, у том контексту треба споменути и црногорску књижевност – у посљедњих неколико година на јапанском је изашао *Горски вијенац*, као и *Луца микрокозма* са опсежним тумачењима и коментарима јапанског слависте Казуа Та-наке”. Сви споменути елементи о веома разноврсним Челебићевим интересовањима, како по стилско-жанровском, тако и по национално-историјском литерарном обрасцу, говоре о аутору великих амбиција и свеобухватних интересовања.

Већ је речено да најважнији дио његовог стваралаштва представљају романи, у којима су кроз разноврсне предметне и мотивске сплетове изражени алегорични, критички, сатирични, гротескни и други слојеви и идејни рефлекси. Мада су у латентним варијететима присутне у готово цјелокупном Челевићевом романсијерском дјелу, сатиричне димензије најупадљивије су у његовим остварењима – *Убиство А. Г. В. и ѿоњење*, у чијем наслову и садржају се огледа утицај Франца Кафке, *City Club*, настао као одраз критичког виђења стања деведесетих година прошлог вијека, посљедица грађанског рата у Босни и потпуне помјерености основних животних вриједности, те пишчев обимни претпоследњи роман – *Близанци*, који приповиједа о судбинама брата и сестре са црногорског приморја – Перка и Латинке, које судбина на чудновате начине раздваја, али на крају и спаја.

„Поетичка воља модернизма је измењена, његови апсолути су укинути, као и потреба да се све уметничке вредности виде у сенци захтева за новим”, Александар Јерков сублимира основна полазишта постмодерне књижевности, зачета на темељима модернизма. „Истраживања књижевне форме, суочавања са приповедачким субјектом и понирања у свест приповедача и јунака, међутим, довела су до поетичког знања на коме почива постмодерна стратегија приповедања. Она се ослања на знање модернизма, па је у том погледу постмодерно стање постисторијски став јер уместо да одговара на иста питања укида разлоге за њихово постављање. Постмодерна, међутим, не одбацује и одговоре ускла-

диштене у књижевној историји, одакле их узима и припрема их за нове односе унутар књижевног дискурса”.¹

Метафикционалност, непрестано самоиспитивање књижевног дискурса, иронијско преокретање историјских поступака, предност фикционалног над стварним – неки су од елемената на којима почива Челебићев књижевни поступак у овом и већини других романа. Преокрети које аутор изводи на крајевима поглавља, као и уводно и завршно обраћање, намијењени су непосреднијем контакту са читаоцем. У роману са тродијелним склопом, који се састоји од предговора и двије засебне наративне цјелине – *Пријатељство* и *Љубав*, писац излаже неколико паралелних радњи. Предговор овом роману, колико год одбијао читаоца са првим сусретом са романескним текстом јер многа разрјешења објашњена у њему нису јасна, самом „рокадом” епилошког и пролошког дијела текста, иде у прилог тези о помјерености свијета приказаног у њему.

„*City Club* је фарса настала на рубу трагедије; трагедија пројектована у фарсу”, суд о овом роману изриче Бранко Поповић. „Уместо да слика трагедију саму – која претпоставља витешки сукоб и узвишено жртвовање – Челебић показује невитешке марифетлуке дегенерисаних сподоба, тријумф њихових ниских страсти и болесних задовољстава. Тако се на маргинама стварног рата води распусни псеудоживот. У смењиваним приповедним фрагментима, роман доноси крхотине тог неаутентичног живота и неаутентичног света”².

Превласт националних, етичких и психолошких проблема у савременом европском и домаћем роману представља подручја изложена демитологизацији, пародији, иронизацији и гротескизацији. Може се рећи да су наведени поступци непрестано у жаришту списатељског занимања током деведесетих и у првим годинама новог стољећа. Домаћи писци у наведеном раздобљу дјеловања били су свјесни властите актуелности, динамичног искорака у нове наративне токове, као и сопствене улоге у прекидању са обрасцима традиционалистичког дискурса. Са друге стране, управо су писци попут Челебића својим дјеловањем утицали на настављање процеса даљег формирања националне књижевности, утемељеног на најпоузданијим обрасцима модерне европске и свјетске литературе. У том погледу ријеч је о важном периоду ове књижевности заступљене романима који се могу назвати дјелима ангазоване литературе

¹ Александар Јерков: *Нова шекспиралност*, Унирекс/Просвета/Октоих, Никшић/Београд/Подгорица, 1992, стр. 49.

² Бранко Поповић: *Збег шобожњих срећника*, у књизи: *Кријичка промишљања*, Службени лист, Београд, 2002, стр. 121.

ре, остварене у форми постмодерног реализма. Челебић не спада у ауторе који су постмодернисти у дословном смислу наведене квалификације, мада је веома упадљиво његово познавање општег духа постмодерне и њоме инспирисаних, интелектуално уобличених начина приповиједања. Његово дјело не стреми искључиво фабули, нити нужно читаоца води ка логичном и очекиваном разрјешењу догађаја, нарација је често паралелно вођена и тешка за праћење, испуњена дигресијама и реминисценцијама јунака, док су поруке романа поливалентне.

У средишту нарације романа *City Club* аутор је поставио Србина, студента фармације у Бечу, названог Алкион, који ће почетком грађанског рата 1991. године кренути колима у Југославију са опсесивном намјером да положи цвијеће на очев гроб. И поред тога што формални повод даљем фабулативном слиједу може донекле на подручју домаће литературе асоцирати на поступак који Бранимир Шћепановић примјењује у свом дјелу, а даљи наративни ток на фабулирање у контексту литерарног манира Миодрага Булатовића, пуног тензије, абнормалности и гротеске, чини се да ово ипак нису били Челебићеви креативни узор. Крећући се у широком кругу од Набоковљевске наративности до умбертовске аналитичности, Милорад Павић је правилно примијетио да Челебићево дјело дјелује попут гозбе на којој понекад не знате шта једете, али знате да је то сто вам нуде да кушате било изврсно. У том смислу његови романи, неријетко у критици називани и „антироманима” у којима се сви структурни елементи противе класичној романескној форми, сублимирају ерудитски манир аутора који себи може дозволити поигравање различитим приповједачким техникама, промјенама стила и општом обавијештеношћу.

У наставку приче главног јунака у неком санџачком кланцу стопираће млади растурач дроге, Хрват по имену Конзул. „Челебић је даровито написао роман”, Поповић наставља суд о роману *City Club*, „о маже-ној генерацији чији су родитељи већ „успешно” одрадили један грађански рат па градећи у себи славолуке и дворце за заслужено победничко уживање у мировини, и масовно подижући ексклузивне клубове за личне, баханалијске забаве – као разложну замену за „безразложно” недо-сегнути утопијски рај – нису стизали да своју децу превентивно заштите од сопствених и наслеђених, прадедовских мржњи... Кад је та мажена генерација (иначе „отупела од седатива”) стасала за нови грађански рат, накупило се у душама домаћих и страних подстрекача већ довољно свежје мржње, тог најважнијег погонског горива за братоубилачко ра-

товање”.³ Осим предговора, биљешки испод текста и рјечника у епилошком дијелу, цјелокупну дисперзивно организовану фабулу романа излаже главни јунак, држећи се стварности и „фикције која је изнад свега”.

У бројним дигресијама, још од почетка дјела, огледају се рефлексии културних и религијских узрочника конфликтних ситуација. Овакви описи обилију оријенталном атмосфером, које бројни функционално употријеђени турцизми чине још упечатљивијом и увјерљивијом. Након сусрета са представницама исламског свијета, од којих је најекспресивнији опис виђења главног јунака са анонимном „фаме фатале”, аутор пружа пластичан приказ посматрања чина просидбе, у оквиру које се све појединости одвијају по неписаним турским правилима: „Старешина фамилије дочекаће просце у лепо опремљеној *арз одаји* (салон). Сваки од момака добро зна да је та врста аудијенције – строги *деи* (племић) и туце очију припадника племенског *меџлиса* (савет), водњикавих од радозналости – најтежа. Момци ће вам посведочити да су се толико пута нашли у стопроцентно истој ситуацији, а ипак аудијенцији у *арз-одаји* сваки пут изнова доживљавају као почетничку и најнеизвеснију. Кућа часног бега вековима је на гласу у том крају. „Наш рођак, за ког ћемо данас уз божју помоћ и родитељски благослов испросити вашу ћерку, биће вам добар и веран пријатељ” – почиње главни међу просцима, још увек мучен тремом. „Ејвалах!” клима отац девојке за удају достојанствено и љубазно. „Ваша ћерка ће нашем брату бити плодна и верна жена”. „Елбет, челеби. Елбет!” (Свакако, господине. Свакако!) „У добри час, ефенди”, додаје скромно мати. „Еј довале!” (С божјом помоћи!)”⁴.

Туча јунака од којих је један Србин, а други Хрват, коју је Бранко Поповић назвао „најдужом макљажом наше књижевности”, завршава се међусобним помирењем, након чега новопечени пријатељи одлазе у бордел назван *City Club*, који заправо представља парадигму за болесно, аморално и хаотично стање тадашње Југославије. Они се задржавају у Сарајеву (чак је и сам назив града парадоксалан јер „сарај” значи „дворац”), међу младим проституткама и нарко-дилерима, са којима воде бесмислене и бесдржајне дијалоге. Челебић на пластичан начин у још једној варијанти приказује псеудо-свијет, пун лажних и помјерених вриједности, у којем протагонисти губе представу о властитом паду и ништавилу. Боравак у клубу болесне забаве и оргијања прераста у потпуно по-

³ *Ibidem*, стр. 124.

⁴ Гојко Челебић: *City Club*, Октоих, Подгорица, 2004.

ништење елементарних људских принципа, док његови учесници по-примају сомнабулне визије, тонући у бесповратни вртлог порока.

Кроз цјелокупни предметни слој дјела провучене су релације између српске, хрватске и муслиманске стране, па овај троугао дјелује попут каквог трагичног карневала, у оквиру којег се смјењују огољене и обезличене умјетничке слике. И поред тога што жели да буде „птица неког другог мора”, Алкион живи „између два метка и два пољупца” у свијету комбинованом по законима погрешно схваћене љубави или барем вјечите људске тежње за заштитом и топлином, тражене на погрешном мјесту. И ако дјелује као филозофски крими-роман, унутрашња структура *City Club*-а нарушава основне каноне овог жанра, што постмодернистички моделативни манир по правилу и подразумијева.

На крају романа налази се рјечник турцизама, страних ријечи и израза, који је саставио аутор, а који представља најразноврснију ризницу оријентализама, појашњених у контексту мотивике остварења *City Club*. У стилском погледу надовезујући се на тематско-предметну раван дјела и постмодернистички поступак примијењен у њему, овај рјечник је савршено уклопљен са цјелокупном структуром романа, а терминима попут: ајлук (плата), аферим (браво!), ашчија (кувар), булбул (славуј), чаир (ливада), чирак (свећњак), дилбер (љубљени), ђул (ружа), џенет (рај), хурије (рајске љепотице) и бројним другим, доприноси општој атмосфери дјела. Појашњење појединих израза у толикој мјери је проширено да они представљају неку врсту „приче у причи” или барем логичног наставка романескног текста у појединим поглављима:

„Часни отац је пројездио парохијом од истока и запада на белегастом *чилашу* (шарац), поклањајући своју смерну пажњу цвркту *булбула* (славуј), *горобилу* и *ђулу* (ружа) украј пута, не мање но каквом постулату из теологије. Зар се лако, без ризика, кади парохија у земљи где подједнака опасност прети од бесних паса, тифуса, безакоња и наоружаних екстремиста, зелених беретки, четника, усташа, регрутованих од злочинаца припуштених из затвора? ... Југославија, како то звучи застарело од првог дана рата? Бог ће нас тражити *фењером* (лампа), а ми ћемо лежати под земљом. Урешена зелена *абаија* (покривач) са јастучетом у седлу и *сарџија* (сукно) начворених реса, које висе низ бокове коњу као прапорци, избледела је од сунца и ветра, као уосталом и господинов *џалајан* (кабаница). Коњ, расан чилаш ком је преко седла пребачена абаија, а преко жвала ђем (пречага) украшен месингом, у ствари је његов највернији пријатељ”⁵.

⁵ *Ibidem*, стр. 69.

Оријентални хедонизам и блазиране синтетичке животне вриједности Запада смјењују се у сликама овог романа кроз самоубилачки животни темпо јунака Алкиона и Конзула, изражен путем опште друштвене криминализације. Роман који се односи на босанску драму деведесетих и суноврат заједничке државе, између осталог, показује разлоге деструкције, коју аутор на инвентиван начин тражи у људским душама. Сатиричне конотације у дјелу дјелују и кроз властито минус-присуство јер писац споменутим начином гротескизације потенцира темељне људске вриједности, какве представљају љубав и пријатељство. Роман *City Club* реципијенту омогућава вишедимензионалан интелектуални и емоционални доживљај путем фабулативно-мотивске равни текста, вјешто уклопљене са антиратном поруком дјела.

Аутор је органски повезао три различита религијска система, њихов менталитет и обичаје, остварујући слике три паралелна, али суштински компактна свијета. Велика илузија *City Cluba*, представља метафору измишљене земље, у коју се могу склонити православци, католици и припадници исламске вјероисповијести, удружени хедонистичким поривима, у страху од сагледавања истините слике стварности. Дотадашњи „идеални” живот, формиран под окриљем Великог Вође, обиљежава нарастање потиснутих нетрпељивости, па је параболична оаза уживања у метежу рата, осуђена на пропаст.

ЛИТЕРАТУРА

Примарна:

- [1] Челебић, Гојко: *City Club*, Октоих, Подгорица, 2004.

Секундарна:

- [1] Јерков, Александар: *Нова шекспиралност*, Унирекс/Просвета/Октоих, Никшић/Београд/Подгорица, 1992.
- [2] Поповић, Бранко: *Криптичка индустрија*, Службени лист, Београд, 2002.
- [3] Јоковић, Мирољуб: *Онџолошки њезаж њосџмодерној романа*, Просвета, Београд, 2002.
- [4] Ахметагић, Јасмина: *Унутрашња сџрана њосџмодернизма: Павић*, Библиотека „Траг”, Београд, 2008.
- [5] Стивенсон, Роберт Луис: *Умејност њисања и друџи есеџи*, Службени гласник, Београд, 2009.
- [6] Петровић, Светозар: *Наука о књижевности (изабрани сџиси)*, Службени гласник, Београд, 2009.
- [7] Абот, Х. Портер: *Увод у теорију њрозе*, Службени гласник, Београд, 2009.

Sofija KALEZIĆ

SATIRICAL SUBTEXT OF THE NOVEL BY GOJKO CELEBIC „THE CITY CLUB”

Summary

In the work *Satirical subtext of the novel by Gojko Celebic „The City Club”* Sophia Kalezic Djurickovic writes about the elements of irony, satire and the grotesque in the novel of this famous Montenegrin writer. Celebić is the author of eight collections of short stories and ten novels, including the particularly important role in his creative development with the realization – *Waves of the Atlantic, The killing of A. G. V. and prosecution, Pseudo, The City Club* and *The Twins*. The novel *The City Club* in the writer’s work occupies a particularly important place in terms of modernity procedure, skillfully modeled heroes and anti-war message. *The City Club* is the fun club in the territory torn by civil war, but also an allegory of the entire former Yugoslavia marked by a wave of fratricidal carnage. The heroes are described in the world of violence, drugs and sex, deprived of their basic values, the relationship between East and West – are some of the themes of this book. In his novel *The City Club* can be seen and the destruction of the mythical world, and his transformation of the end of a great collective illusion.